

MODERN THEORIES AND CONCEPTS OF THE SOCIETY

Abstract: Society is the most comprehensive sociological category possible to denote all social facts, events and processes, relationships, institutions, communities and people, and social objects in their systemic unity and functioning. For this reason, since the earliest times, there have been theories that explain it. This article reflects contemporary theories about society, namely: Society of universal well-being; Consumer or consumer society; Mass society; Third Wave Society; Information Society; Virtual Society; Network society; Risky society; Citizenship.

Author information:

Sonya Ilieva
Prof. DSc
Department of Social Work
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
✉ sonyailievaa@gmail.com
🌐 Bulgaria

Keywords:

Society, Society of Universal Well-Being; Consumer or consumer society; Mass society; Third Wave Society; Information Society; Virtual Society; Network society; Risky society; Citizenship

Обществото е възможно най-всеобхватната социологическа категория за обозначаване на всички социални факти, събития и процеси, отношения, институции, общности и хора, социални вещи в тяхното системно единство и функциониране. По тази причина още от най-древни времена съществуват теории, които го обясняват. В тази статия са отразени съвременните теории за обществото, а именно: Общество на всеобщото благоденствие; Потребителско или консуматорско общество; Масово общество; Общество на Третата вълна; Информационно общество; Виртуално общество; Мрежово общество; Рисково общество; Гражданско общество.

1. Общество на Всеобщото благоденствие

Всеобщото благоденствие е израз, който произтича от теорията на ДЖОН КЕНЕТ ГЪЛБРАЙТ, който смята, че това е обществото на капитализма достигнато след края на Втората световна война. Това е индустриално общество, в което държавата играе уравновесяваща сила и в него се налага нов тип власт – на технокрацията и техноструктурите. Те създават ефективни системи за планиране дейността на корпорациите, като така отстраняват някои от противоречията на класическия капитализъм.

Обществото на всеобщото благоденствие осигурява непрекъснат икономически растеж и изобилие и изравнява различията между социалните групи. Характеризира се с висок жизнен стандарт и стремеж към конвергенцията между капитализма и социализма в един бъдещ, подобър свят. Властта на богатите се регулира чрез данъци и пререзпределение на доходите. Извършва се своеобразна революция на доходите, при което се постига депролетаризация на на работническата класа.

Теорията на Дж. К. Гълбрайт има своите социални, политически и исторически предпоставки:

Още в края на XIX век и началото на XX век се наблюдават тенденции демократичните правителства в САЩ, Великобритания, Германия и Скандинавските страни да се намесват

радикално в икономическия живот с цел да осигурят благоденствие на гражданите, страдащи от натиска на икономическата депресия и преодолеем драстичните социално - икономически неравенства, по посока постигане на обществено благополучие и сигурност. В този дух след 1930 г. АЛФРЕД ЗИМЕРН използва израза *Държава на всеобщото благоденствие* характеризирайки демократичните държави като такива, които поддържат минимален жизнен стандарт на всички бленове на обществото, като провъзгласява принципа на равните възможности.

По същото време в посочените страни се изграждат системи за национално здравно и пенсионно осигуряване, всеобщ достъп до образование, осигуряване на гражданите при безработица, заболявания, трудови злополуки, гарантира се законодателно минималната работна заплата и т.н.

Теорията на Дж. К. Гълбрайт се предхожда и от т.нар. *Кейнсианска теория* и последвалата я *Кейнсианска революция*. Кейнсианството възниква през 30-те год. на ХХ в. То се поражда от необходимостта да се обосноват пътища за изхода от икономическите кризи и особено от световната икономическа криза през 1929-1933 г. Това е най-тежката икономическа криза, предизвиква силен спад на производството, голяма безработица, инфлация и др. негативни явления. Теорията носи името на ДЖОН МЕЙНАРД КЕЙНС британски икономист. Той е привърженик на балансиращата правителствена намеса в икономическия живот на страната чрез фискални и монетарни мерки и формулира основния ангажимент на държавата за стремеж към обществено благо. Целта е да се намалят максимално негативните ефекти на свиването и разширяването на икономическата активност. Неговите идеи допълнително се развиват от множество последователи. Книгата му „*Икономическите последици на мира*“ предизвиква световна сензация. В нея той защитава тезата, че не трябва да се налагат тежки репарации на изгубилата Първата световна война Германия, защото това би навредило икономически и на страните-победителки и би довело до нова световна война (по-късно така и става). Още през април 1919 г. Джон Кейнс предлага на САЩ да започнат мащабна кредитна програма за съживяване на следвоенната европейска икономика — схема, която през 1947–1948 г. приема формата на плана Маршал.

Благодарение на Дж. М. Кейнс се регулира безработицата, достига се постоянен икономически растеж, нараства жизнения стандарт се повишава обществената сигурност, подобрява се общественото благосъстояние и т.н. Социалните конфликти постепенно отстъпват място на процесите на социална интеграция. Неговата теория започва да губи своите позиции през 60-те и 80-те години на ХХ век вследствие на засилените мощни социални движения, съвпадащи с икономическата криза на 70-те г. [4], [25].

Съвременният прочит на Обществото на всеобщото благоденствие е изразът *Социална държава*, който означава обществена система под формата на механизъм за преразпределение на обществените блага в съответствие с принципа на социалната справедливост в интерес на всички граждани, така че всеки един индивид освен да може да съществува да има и достоен стандарт на живот.

Според българският изследовател на социалната държава ТАТЯНА БРАЙКОВА са налице *три модела на социална държава* [2]:

Либерален модел – Към този модел могат бъдат причислени САЩ, Канада, Великобритания. Те развиват минималистична система за социално подпомагане, налице е ограничена социална поддръжка – програмите за социално подпомагане са условни (за да бъдат подпомагани лицата трябва да отговорят наопределени условия), социалното осигуряване е слабо развито. Друга особеностна тези държави е силно развитата застрахователна система и минималното участие на държавата при социалната закрила на населението.

Консервативен (корпоративен) модел – Той е характерен за онези държави, чиито икономики са социално ориентирани. Към него могат да бъдат причислени Австрия, Германия, Италия и др. При този модел държавата играе активна роля в социалната сфера, поради което и социалната ѝ функция може да бъде определена като „силна“. Тук преразпределението на богатата и доходите се осъществява или от самата държава, или от други субекти, върху които

държавата осъществява контрол при преразпределението. В отличие от либералния модел, при консервативния държавата осигурява материална поддръжка на гражданите си посредством държавна осигурителна система. Така например, при държавите, причисляващи се към този модел, социалните обезщетения се намират в пропорционална връзка с получаваните трудови доходи от индивидите (с размера на внасяните социални осигуровки). Особеност при този модел е, че има известна самостоятелност на осигурителните фондове, които се управляват съвместно от работодателите и профсъюзите

Социално-демократически (социалистически) или скандинавски модел – Това е моделът на скандинавските държави – Швеция, Норвегия, Финландия, Дания и др. При него държавата притежава и осъществява особено силна социална функция. Тук основните приоритети на държавата са свързани с благополучието (благоденствието) на обществото, което се изразява главно в увеличаване на неговите доходи и постигане на пълна трудова заетост. Средствата за социална дейност се осигуряват по два начина – от силния държавен сектор в икономиката и чрез високото данъчно подоходно облагане (по данни на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие в началото на XXI в. общата данъчна тежест варира между 50 – 65% за различните скандинавски държави). По този начин държавата участва дейно при преразпределението на блага и доходи, като осъществява изравнително преразпределение с цел намаляване на границите между бедни и богати.

Т. Брайкова формулира и *модели на социалната държава, съобразно солидарността*. При тази формулировка се постулира, че субстратът на социалната държава представлява динамична съвкупност от индивиди. Тя никога не остава константна, в нея непрекъснато се включват нови индивиди, а други излизат от солидарната общност. Съобразно тази динамика можем да изведем следните няколко модела на социална държава [2]:

Първи модел – универсален (изравняващ) модел на социална държава. При него социалните права са гарантирани на всички членове на етно-социалната общност. Така всяко лице при необходимост може да се ползва от различните социални услуги, които реализира държавата за осъществяване на социалната си функция. Всеки има достъп до здравеопазване, образование, семейно подпомагане, социално осигуряване и пр. Прилагането на този модел изисква голям обем от средства, поради което държавата ще е наложително да преразпределя максимален дял от натрупаните блага и доходи.

Втори модел – ограничен (рестриктивен) модел на социална държава. Този модел е противоположен на първия. При него държавните дейности се осъществяват само по отношение на лицата, включени в солидарната общност. Така например, само онези, които са здравно осигурени ще могат да имат достъп до здравеопазване. Само онези, които правят пенсионно-осигурителни вноски ще получават пенсии и то съобразно размера на правените от тях в миналото вноски. В случая държавата осъществява минимална социална функция, сведена до реализиране на ограничени по брой и по вид политики и до осигуряване на социални услуги само за лицата, включени в солидарната общност.

Трети модел – динамичен модел на социална държава. Това е балансираният модел на социалната държава. При него се цели осъществяване на социална функция от страна на държавата, така че етно-социалния субстрат реално да живее в условията на благополучие. За постигането на тази цел е необходимо да се съчетаят трите основни принципа на социалната държава. Да се постигне равенство на членовете на общността на базата на справедливостта и отчитане на тяхното включване в солидарната общност. Това изобщо не означава да се създаде общество от равни хора. Това не може да бъде постигнато, най-малкото поради индивидуалните особености на отделните му членове. А индивидуалните особености водят до различни потребности.

2. Потребителско (консуматорско) общество

Изразът е свързан с критика към обществото на масова консумация, на стандарт потреблението на стоки и услуги, което е в разрез с духовните и интелектуални интереси на хората.

Появяващото се потребителско общество ВАЛТЕР БЕНЯМИН наблюдава още през XIX в. В „Париж столицата на 19-тото столетие“ той описва как на Световното изложение пролетариатът за първи път се превръща в купувач и ще се поклони пред фетишизираната стока. За Европа потребителското общество обаче се набелязва като ярка тенденция някъде от края на 50-те години и бележи края на нейното следвоенно възстановяване.

Идеята за потребителското общество е подробно развита от ЕРИХ ФРОМ в книгата му „Да бъдеш човек“. Според него съвременният човек е вечен потребител. Той постоянно консумира. Ако не е потребител, той е търговец. Човекът е превърнал самия себе си в стока и изживява живота си като капитал, който трябва изгодно да се инвестира. Човекът е отчужден. Като личност той е управляван от егоистична грижа за самия себе си.

Е. Фром не харесва в съвременното общество това, че всичко се продава. Не просто се продават стоки, а в стоки са превърнати идеите, хората и други неща, които не би трябвало да се продават. Това води до положението, че може да се вярва на все по-малко хора. Все по-малко хора имат убеждения. Все повече хора, особено младите, нямат формиран характер. Те нямат търпение за учене, трудно понасят разочарованията и нямайки център вътре в себе си, нямат чувство за своя идентичност. От тук произтичат и техните страдания, като си задават въпроси за смисъла на живота и за собствената идентичност [21].

През исторически и социо-политически план консуматорското общество бележи своята поява през 50-те и 60-те години на XX век, в резултат на технологичната революция и прехода към високопроизводителност, прилагането на пазарната система е с цел да се преодолее бедността на населението в някои западни страни. Това води до масови използване от работещите семейства на потребителски и ипотечни кредит за да изплатят закупените стоки за дълготрайна употреба, модерни и маркови стоки за осигуряване на комфорт и жизнен стандарт. Това води до масова еуфория, масовата консумация, стремеж към престиж и много прояви на "власт" и дори "тиранията на вещите" в семейството, тежести от нарастващия дълг и стрес от заплахата хората да изгубят цялото си имущество, заради неплащане. Въпреки това, в същото време търсенето на услуги води до бързото развитие на трудоемките сектори на икономиката и безпрецедентното търсене на специалисти за поправка на техника. Фетишизмът, удобствата, променения статут на жените, ограничеността на духовните интереси на много семейства предизвиква острите критики срещу консуматорското общество. Формира се съответна система от ценности и нагласи. Увеличаването на броя на хората, които споделят ценностите на консуматорското общество, е една от чертите на съвременното човечество.

Характеристики на съвременното консуматорско общество: личните разходи за стоки и услуги по целия свят са се увеличили повече четири пъти - от 4,8 милиарда долара през 1960 г., до 20 милиарда през 2000 г.; намалява ролята на малките магазини и се утвърждава главната роля на големите търговски центрове, като пазаруването в тях се превръща в популярна форма на забавление и самоцел; разпространение на интернет, мобилни комуникации и др. води до формирането на нова информационна среда позволяваща пряко пазаруване, без посредник; бизнесът произвежда всеобхватни културни феномени свързани с различните вкусове, желания, ценности, норми на поведение и интереси, като важна роля в това играе рекламата, прониквайки в най-дълбоките пластове на съзнанието; повишеното потребление се отразява на социалните характеристики на потребителите, които се опитват да демонстрират високо, несъобразано понякога с доходите социално положение и начин на живот.

Освен това са разработени различни системи от кредитни, банкови карти, пътнически чекове, карти за лоялни клиенти и т.н., които ускоряват процеса на вземане на решения, когато се правят покупки. Ускорява се темпото на промяната в модата на вещите показва се и се стимулира бързото им обезценяване и овехтяване с цел непрекъснато да се купуват нови и все по-нови модели. Образованието, особено висшето образование, е превърнато във високо платена пазарна услуга, в световен мащаб. Физкултурата и спорта също са комерсиализирани -

спортните клубове стават все повече производители и купувачи спортисти; те също са превърнати в пазарна услуга. Изобретена е цяла индустрия за красота, свързана с консумативи и процедури за подмладяване, както и козметична хирургия и т.н.

Някои социолози и други социални изследователи са привърженици на консуматорското общество и консуматорството. Тяхната подкрепа се изразява в следните пунктове: разходите за стоки допринасят за дългосрочна социална стабилност, необходима за обществото; производителите имат стимул да подобряват и създават нови продукти и услуги, което допринася за технологичния напредък; непрекъснатото купуване от хората помага за намаляване на социалното напрежение; потребителски мотиви смекчават националните и религиозни предрасъдъци, като по този начин намаляват екстремизма, насочвайки към по-голяма толерантност и т.н. [1], [6], [13], [26], [23].

3. Масово общество

Развитието през 20-те до 60-те години на XX век на социалните промени, предизвикани от модернизацията на обществата - урбанизация, развитие на средствата за масова информация, универсално образование, демократизацията на политикатаи т.н., се свързва и с теоретичния модел на Масовото общество. Най-добре е разработен този модел проблема от ХОСЕ ОРТЕГА-И-ГАСЕТ в книгата "Бунтът на масите" от 1930 г. Той пише, че за разлика от по-ранни времена, масите вече са в предната част на историческата сцена, което причинява тежка криза в Западна Европа. Същевременно напомня, че безпрецедентното увеличаване границите на човешките възможности, разширяване на пространствените и времеви граници на света са станали изведнъж в едно поколение.

Главната особеност на масовото общество е разликата в социалните връзки, изолацията на индивидите и т.н. Неговите основни характеристики са: сходството между по-голямата част от хората и тяхната липса на диференциация, равнопоставеност и недопускане на идентичност; рутинност и отчуждение от труда; изгубено влияние религията, липсата на дълбоки и значими морални ценности, което предпоставя тенденциите на масите към идеологически фанатизъм.

Слаби връзки между индивидите и занижена роля на родствените връзки; политическата апатия на масите и тяхната податливост от манипулации, диктатури и бюрокрация; превръщането на културата - изкуство, литература, философия и наука – в масова, комерческа култура и т.н.

Други социални учени работили в областта на масовото общество са ерих фром, КАРЛ МАНХАЙМ, ЕЛИАС КАНЕТИ, СЕРЖ МОСКОВИЧИ, ДАНИЕЛ БЕЛ, ХАНА АРЕНДТ, ЕРИХ ШИЛЦ, МАРИЯ ХЕВЕШИ и др. [9], [22].

4. Общество на Третата вълна

Понятието е въведено от АЛВИН ТОФЛЪР, който в книгата си „Третата вълна” разглежда кризисните явления в икономиката от втората половина на XX век като качествено реструктуриране на обществото, на цивилизацията като цяло. Според него *човешката цивилизация се движи напред в три вълни: Първата вълна* (революционна промяна в живота на хората) – земеделското общество; *Втората вълна* – масовото индустриално общество; *Третата вълна* - свързана с редица съвременни явления, оказали голямо влияние върху промените в обществото: компютрите и информационните технологии, новите енергии и биологичната революция, новият геополитически баланс и експоненциалното ускоряване на промените, стремежът към децентрализация на властта успоредно с огромна концентрация на ресурси – финансови, кадрови, технологични.

Според А. Тофлър от историческа гледна точка, приключва животът на индустриалната

цивилизация. В тази посока той дава показателни примери:

Преминаване от икономика на масовото производство и масовото потребление към „демасовизирана“ икономика, изработваща по все по-индивидуализирани поръчки все по-разнообразни продукти, защото новите компютъризирани технологии правят разнообразието също толкова евтино, колкото и еднообразието.

Нараства производството на директна употреба, а не – за размяна. Този феномен Тофлър нарича *просумация* – за лично ползване и говори за *невидимите производители*, създаващи нелегална икономика извън пазара, данъчната система и държавното регулиране. Системата на директен обмен, бартерни сделки и самозадоволяване тип „направи си сам“ в огромни мащаби.

Новите отрасли на Третата вълна не са обикновена подмяна на средствата за производство, а коренна промяна на икономиката, налагаща промяна и в икономическото мислене. Нови продукти, нов вид хора, заети в тяхното производство, нови организационни структури с нови принципи на управление, нов стил и култура – фундаментално скъсване с класическите икономически представи. Защото вместо да увеличават грубата сила, новите технологии разширяват силата на човешкия ум.

И всичко това на фона на една осезаема за всички информационна революция, която девалвира традиционните фактори на производство - земя, труд и капитал, превръщайки се постепенно в най-скъпата стока, в ключов фактор. Информацията не само демасовизира икономиката, но се превръща в основна причина за възникването на милиони работни места извън предприятията - по домовете, наречена от А. Тофлър *електронизирана къща*, в информационни центрове дори зад границите на региони и държави. Това в голяма степен обезмисля или променя други ключови понятия като работно време, работно място, производителност, заетост, трудоспособност, месторабота, транспорт, инфраструктура и т.н. Всичко това се децентрализира и едновременно с това тече и един невидим на пръв поглед процес на постепенна хуманизация, екологизация и интелектуализация на цялата човешка дейтелност.

Но А. Тофлър предупреждава, че новият стил на работа, новите ценности, новото разнообразие и индивидуализация хармонират с демасовизирането на производство и потребление, с разнообразието от комуникации и структури, с развитието на нови интелектуални потребности. Така те налагат и ново отношение към познанието, нови изисквания към образованието, реструктурират човешките общности и насърчават социалното разнообразие. Но всеки медал има две страни. А тъмната страна в случая е голямото социално разслоение и бичът на новата безработица – проблем неразрешим или поне – недопустим за разрешаване с досега познатите методи – война, икономически растеж с цената на всичко. Като препоръка за туширане на тази ситуация А. Тофлър препоръчва *преобурудване на мозъка* и възможно най-безболезнена *евтаназия на отмиращите индустрии*. Но веднага уточнява, че обучението или преквалификацията на милиони работници е нещо много сложно, скъпо и ненадежно. За икономиката на Третата вълна е необходимо да се измени целия възглед относно инвестирането и обновяването. За всеки долар, вложен в нови машини, трябва да се вложат и няколко долара в човешки капитал - за неговото обучение, образование, разместване, социална рехабилитация и културна адаптация. Навсякъде, където това е възможно, трябва да се променят хората, а не само машините.

Най-общо принципите на Третата вълна могат да бъдат формулирани по следния начин:

- Отвъд стандартизацията, синхронизацията и централизацията.
- Отвъд концентрацията на енергия, пари и власт.
- Отнемане силата на бюрокрацията.

- Ограничаване ролята на националната държава.
- Полуавтономни икономики в един постимпериалистически свят.
- Опростени и ефективни правителства, по-демократични от познатите досега.
- Възстановява исторически разкъсалата се връзка между потребител и производител, давайки живот на новата *икономика на потребителя*.
- Изграденост на първата истинска човешка цивилизация в историята [27].

5. Информационно общество

Тази концепция е свързана с концепцията за Третата вълна. За разлика от индустриалното общество, където на база капитал се произвежда стока, при информационното общество на база познание се създава информация. Тази разлика поражда съществени различия в живота, битието и работата на хората. Естествено е при новите условия, много от базовите за информационното общество понятия - информатика, информация, информационни системи да се разглеждат под друг ъгъл и да придобият нови значения.

Информационно общество е общество, в което производството, разпространението и употребата на информация са основните икономически, политически и културни дейности. То е нова историческа фаза в развитието на човешката цивилизация, в която главни продукти на производство са информацията и знанията. Представлява превръщане на световното пространство в компютъризирано, информационно съобщество на хора, живеещи в електронни жилища и занимаващи се основно с обработка на информация (производството на материални блага и енергия ще бъде възложено на роботизирани машини). А материална и технологическа база на информационното общество са разнородни информационни системи базирани на компютърна техника, компютърни мрежи и информационни технологии.

Основните характеристики на такова общество са: използване на информационни и комуникационни технологии във всички обществени сфери; над 50% заетост от работещо население на дадено общество в сферата на услугите; намаляване на масовото производство, което води до изчезване на част от големите индустриални компании; непрекъснат процес на квалификация; свободен достъп до световните знания, с помощта на информационната супермагистрала; свобода в професията и живота (не обвързаност с работно време и работно място); нарастване социалната роля на индивида (промените в характера на труда и управлението повишават отговорността на човека); икономическа и социална кохезия (изграждане "общество без граници" движение към социална еднородност). Формира се информационно единство на цялата човешка цивилизация; създаване на условия за спазване демократичните права на хората; управлението на обществото се базира на хуманистични и демократични принципи и др.

Терминът *информационно общество* за пръв път се появява в Япония като базисно понятие в доклада на специална група по научни, технически и икономически изследвания, създадена от японското правителство за разработка перспективите за икономическо развитие на страната. В доклада са определени следните характеристики на новото общество: в изобилие циркулира висока по качество информация; налице са необходимите средства за съхранение, разпределение и използване на информацията; информацията леко и бързо се разпространява по искане на заинтересованите хора и организации; като им се предоставя в привична за тях форма; стойността на използване на информационните услуги е такава, че е достъпна за всеки.

Други изследователи на информационното общество като АНТОНИО НЕГРИ, НЮТ ДЖИНГРИХ и МАЙКЪЛ ХАРДТ характеризират информационното общество като общество, в което хората извършват нематериален труд, който увеличава производството на нематериални продукти като знание, информация, комуникация и т.н.

Предпоставките за информационното общество са:

- Развитието на индустриалното производство и свързаните с това социални, икономически и политически процеси, които водят до качествени промени във всички сфери на човешките дейности. От една страна те водят до значителен ръст на потребностите от знания, а от друга към създаване на нови средства и подходи за удовлетворяване на тези потребности.
- В материалният продукт информационния дял нараства значително, което означава увеличаване частта на иновациите, автоматизацията, дизайна и маркетинга.
- Бурното развитие на компютърната техника и информационни технологии създава условия за развитие на общество, базирано върху масово използване на различна информация.

Движещите сили на информационното общество са:

- *цифровата революция* - преход от аналогова към цифрова техника за представяне на информацията;
- *информационната супермагистрала* (пета информационна революция) - сливане на комуникационната и компютърната инфраструктура;
- *глобализацията* - процес на интеграция на човечеството и сферите на неговата дейност и като резултат превръщане на планетата в голямо селище, където всеки има достъп до общите информационни ресурси.

Според българският изследовател на информационното общество ХРИСТО ТУЖАРОВ обаче са налице и някои негови *опасни тенденции*, състоящи се в:

- нарастващото влияние на масмедияте върху обществените и личния живот на човека, крие сериозни опасности за съхранението му като индивид;
- информационните технологии могат да разрушат частния живот на хората и организациите;
- информационната лавина създава проблем за подбор на качествена и достоверна информация;
- за много хора адаптацията към изискванията и средата, която предлага информационното общество ще бъде изключително труден процес;
- съществува опасност за разрыв между информационния елит и обикновените потребители на информация.

АЛВИН ТОФЛЪР пръв въвежда понятието *Информационна революция*. Съгласно неговата теория за трите революции, човечеството е преживяло вече аграрната и индустриалната революция и смело навлиза информационната революция, свързана с радикална промяна в инструменталната база, начините за предаване и съхранение на информацията, достъпна до активната част от населението.

Следващата революция е *Информационната супермагистрала*, за която БИЛ ГЕЙТС, в книгата си "Път в бъдещето". Според него, информационната супермагистрала е свързана терминологично и концептуално с автострадите по време на управлението на президента А. Айзенхауер в САЩ, когато е създадена мрежата от магистрала, свързващи различните щати. Ето защо тази нова нова мрежа е наречена още и *информационни автостради*. Този термин е популяризиран в информатиката като метафора от вицепрезидента и сенатор Ал Гор, чийто баща, през 1956 г. внася в Сената Федерален закон за подкрепа за изграждане на магистрала. В действителност една от най-важните страни на информационните супермагистрала се състои в това, че при тях няма значение, с когото общува човек – с някой в съседната стая или с такъв, намиращ се на друг.

Информационните супермагистрала изразяват същността на т.нар. *универсален пазар*, на който се продава всичко - от строителни материали до стикове за игра с топки - нов пазар в крайна сметка ще се превърне в универсален магазин за цял свят. Хората като социални

същества ще продават, търгуват, инвестират, ще набират персонал и т.н. Ще разменят *магистрала информация*. На този пазар, ще се намира всякаква човешка дейност - от предлагане на милиарди долари до емоционални флиртове. Покупките ще се плащат в цифрова форма, а не в брой и тн. Но най-важното е, че човек ще намира всякава интересуваща го информация.

Информационните супермагистрала, според Б. Гейтс ще ни заведат там, където хората дори не могат да си въобразят. Той смята, че човечеството днес се отправя по един нов, велик път и никога засега не може да предвиди къде ще го заведе този път, но тази революция ще докосне още по-голямо число хора и ще придвижи обществото далеч напред. Той очаква кардинални промени да настъпят преди всичко в общуването между хората [16], [19], [7], [3].

6. Виртуално общество

През 80-те години на миналия век, думата започва да използва активно програмисти, специалисти в областта на информационните технологии, за да се обозначи въображаема и изкуствена среда, създадена от софтуера. Тя е широко разпространена и се използва с или без него. Скоро започва да се говори за виртуализация на обществения живот, както и в много важни области на обществото, сега се заменя истинските неща си изкуствени проби.

Виртуалното съществуване е модел, представяне наличието на възможности, а не реалност.

До известна степен всичко това отговаря на вековния човешки стремеж да се отиде отвъд собствените способности.

Виртуалното общество е социална мрежа от физически лица, които си взаимодействат чрез специфични социални медии, преминавайки географски и политически граници, за да се опитват да преследват взаимни интереси или цели.

Терминът е обоснован в книга със същото заглавие на ХАУЪРД РЕЙНОЛД, публикувана през 1993 година, с второ издание през 2000 г.

Виртуалното общество обикновено се намира разпръснато на различни географски местоположения. То прилича на реалните общности по това, че те и двете форми предоставят подкрепа, информация, приятелство и приемане между непознати. Първообраз на виртуалното общество е случилото се през седемнадесети век, когато учени, свързани с Кралското общество на Лондон формират *общност чрез размяна на писма*. По-късно, през 1963 г. МЕЛВИН УЕБЛЪР говори за *Общество без близост*, а БАРИ УИЛМЪН през 1979 г. формулира *Свободното общество*, с което поставя модерната епоха на мислене за не-местната общност. През 1983 г. Бенедикт Андерсън създава разбирането за *Въобразените общности*, описвайки как различни технологии, като например национални вестници, допринасят за развитието на национално и регионално съзнание, сред поначало национални държави. Някои негови проследователи доизграждат андерсъновото понятие, твърдейки, че всички общества се основават на комуникация и че дихотомията виртуалност - недвижимост се разпада, което прави използването на думата виртуалност проблематични или дори остаряла.

Видове Виртуални общества и общности

Он – лайн табла за съобщения – Това е форум, където хората могат да обсъждат мисли или идеи на различни теми. Позволяват на хората да избират линии за дискусии, които да се четат от обществото или участвайки в разискванията да допринесат за разрешаването на даден проблем. Тази форма на Виртуалното общество дава възможност хората да седят на своя компютър да участват в обществените дела и да се оттеглят от ситуацията в определен момент. Така се преодолява физическото напускане, което би имало някакви последици, ако се случва в реалния живот. Скринитата он - лайн идентичност също стимулира хората, защото биха могли да не декларират професионалната и статусната си позиция, включително и пола, което при един реален физически контекст в живота почти не може да се избегне.

Чатове – Дават възможност на хората от виртуалното общество да комуникират в реално време. Недостатъкът на чатовете се състои в това, че хората трябва да почакаят този или този, с които искат да установят комуникация и да отговорят на тяхното публикуване, тъй като хората в света живеят в различни времеви рамки и това може да отнеме известно време. В реално време в чата също могат да се пуснат виртуални игри и така хората могат да играят един срещу друг или да разговарят помежду си чрез текст.

Виртуални светове – Те са най-интерактивна от всички виртуални форми в ъв виртуалното общество. В тях хората живеят като *своеобразни аватари* в един или няколко компютърно-базирани светове. Виртуалният свят дава възможност на участниците да изградят и експлоатират харесван от тях въображаем живот. Героите от този свят могат да разговарят помежду си и да си взаимодействат като в действителността, включително и без интимни задръжки. Те могат да осъществят заедно различни и комуникации.

Социално - мрежови услуги - Те са най-известните вид виртуалните общества. Представяват уеб сайт или софтуерна платформа, която се фокусира върху създаването и поддържането на отношения. Фейсбук, Туитър и Майспейс - всички те са виртуални общества и общности. С тези сайтове често се създават лични профили, намират се нови приятели и т.н. Чрез тези сайтове често хората актуализират своите приятели и дейности, които извършват, без да полагат много усилия. На тях може да се качват снимки и видео, чат и приятели, да се свържат отново със стари такива или да се реализира присъединяване към различни други човешки групи.

Специализирани общества или общности за обмен на информация – Това е тип общество или общност, при които определена група от хора са заинтересовани от съща тема и обменят информация по нея. Тази информация може да бъде политика, култура, готвенене и т.н. Освен това хората със сходни интереси могат да обсъдят и споделят своя опит, намирайки се на различно географско местоположение.

Предимства на Виртуалните общества и общности: предлагат предимството на незабавен обмен на информация, което не е възможно да стане в реалния живот; това взаимодействие позволява на хората да участват в много дейности от дома си като: пазаруване, плащане на сметки и търсене на конкретна информация; членовете на този тип общества имат достъп до неограничен брой специфични дискуссионни групи, където могат да образуват специализирани отношения и да имат достъп до информация в категории като: политика, техническа помощ, социални дейности, здравеопазване, развлекателни удоволствия и др.; предоставят идеална среда за различни видове взаимоотношения, защото информацията може лесно да се публикува и времето за отговор може да бъде много бързо; дава на хората усещане за членство и принадлежност – те могат да дават и получават подкрепа, при просто и евтино средство за използване.

Недостатъци на Виртуалните общества или общности: разменената информация се публикува без да се проверява за коректност; трудно могат да се изберат надеждни източници, защото няма редактор, който да ги разглежда и гарантира, че те имат известна степен на качество; виртуалната идентичност на участниците се съхранява анонимно, но това дава възможност на хората да си измислят роли и да скрият своята същност, което да подвежда останалите членове на обществото; във връзка с горното има такива участници – хищници, които посещават тези общества за да търсят жертви, които са уязвими спрямо измислената им самоличност [5], [17], [26].

7. Мрежово общество

Това разбиране за човешкото общество е разработено научно в задълбочения труд на МАНУЕЛ КАСТЕЛС „Мрежовото общество”, основано на проучвания в САЩ, Азия, Латинска Америка и Европа. Той формулира една системна теория за информационното общество, отчитаща фундаменталните ефекти на информационните технологии върху съвременния свят.

Терминът *мрежово общество* е за първи път въведен през 1981 г. в Норвегия от СТАЙН БРАТЪН в книга по темата, като известно време се употребява само в скандинавските страни, но той концептуално намира място в посочената по-горе разработка на Мануел Кастелс, която е първа част от трилогията му за *информационната епоха*. Важно е да се спомене, че и ДЖЕЙМС МАРТИН показва едно общество, което е свързано масово с телекомуникационни мрежи. БАРИ УИЛМЪН, както и семейния екип РОКСАНЕ ХИЛЦ и МЪРИ ТЪРОФ също са работили по концепцията за мрежовото общество.

Глобалната икономика понастоящем се характеризира от почти мигновени поток и обмен на информация, капитал и културна комуникация. Тези потоци структурират и обуславят както потреблението, така и производството. Мрежите сами по себе си отразяват и създават различни култури. Както те, така и трафикът, осъществяван чрез тях, в основни линии не подлежат на национално регулиране. Нашата зависимост от новите форми на движение на информацията дава огромна власт на онези, които са в състояние да ги контролират, за да контролират нас. Основната политическа арена в съвременния свят са медиите, а медиите не са политически отговорни.

Мануел Кастелс описва нарастващите темпове на иновация и приложение на мрежите. Той анализира процесите на глобализация, които изолират и заплашват да направят излишни цели държави и народи, изключени от информационните мрежи. Той подробно изследва културата, институциите и организациите на мрежовото предприятие.

Поставяйки акцента върху необходимото обществено действие, произтичащо от особеностите на мрежовото общество, **М. Кастелс смята, че основни негови характеристики са:**

Икономика, основана на знания - При този вид икономика нейната производителност и конкурентна способност зависят от наличното знание, достъпната информация и тяхната ефективна обработка. Последното подсказва, че тя би могла да бъде в голяма степен социално изключваща (тези, които не знаят и не могат) са отстранявани. Последното изисква практическа база за разумна обществена регулация.

Глобалната икономика - Тя не обхваща просто света, а представлява нова реалност - възникнала е от множество национални, локални и регионални икономики и влияе върху тяхното развитие чрез действащите мрежи и пазари. Това са мрежи, разпрострени по цялата планета, които включват ценните приносители (входове), пазари и индивиди, но изключват другото. Развитиет свят произвежда значително социално изключване, което застрашава неговата стабилност.

Действащата мрежа – Това е нова форма на организация на икономиката, която постепенно разширява своята логика и обхват на действие. Многонационални корпорации и стратегическите им съюзи поражда световни информационни и финансови магистрали, които определят насоката и силата на протичащите взаимодействия в и извън мрежата.

Трансформация на труда и трудовата заетост - Участието в труда придобива широко разнообразие, при което възникват гъвкави форми на заетост. Нараства общественият дял на само-наети, частично заетите и временно заетите, които са основно жени. Може би най-характерна тенденция е *съвременната индивидуализация на труда и намаляването на ролята на профсъюзите*.

Социална поляризация и социално изключване. Процесът на глобализация, установяването на мрежи на бизнеса и индивидуализацията на труда - всичко това отслабва влиянието на обществените организации и институции, които защитават гражданите. В резултат отслабват работническите профсъюзи и идеята за държавата на благополучието - възниква социално поляризиране.

Култура на действителна виртуализация. Възниква символна култура, произхождаща от символната среда, създавана от електронните медии. Среда, в която човек навигира всеки ден и която е агресивно включваща, която е гъвкава и разнообразна. Активната публична среда е съществен фактор в съвременния политически форум.

Политика - Нуждае се от свое място в медиите така, че нейните организации, публични личности и идеи да не се обезценяват или маргинализират. Тази необходимост отваря врата за активна намеса на *медиите в политиката*.

Без-времево време - Мрежовото общество е организирано в нови форми на социалното време и пространство. Времето винаги не достига, а пространството се разкрива под формата на потоци. На такава основа възникват нови обществени практики на споделено време и пространство на социален опит. Логиката на пространство от потоци доминира над логиката на места и поражда градския дуализъм и форми на териториално изключване на хора и пространства.

Кризи на идентичността. Съпротивителни сили проникват в социалното пространство - информационни потоци, израз на осмислен личен и обществен опит. Политиките на идентичност са основни инструменти в протичащата глобална трансформация. На такава основа се пораждат обществени кризи и конфликти.

Мрежовото общество възниква при отбелязаните процеси и насоки на развитие. То включва следните промени: трансформация на социалните форми и връзки, които са динамични, гъвкави, открити и експанзивни и които се разгръщат по логиката на мрежата; финансови потоци, които преодоляват или заобикалят всеки опит за публичен контрол; работещите индивиди са индивидуализирани, откъснати са от източници на своята колективна сила; комуникацията едновременно става глобална и социално привична; оценяване на хора и територии, които са включени в мрежата и обратното - пренебрегване на такива индивиди, които са изключени от нея.

В заключение може да се каже, че е необходима е демокрация космополитна по дух и реално действие. Демократизация, която *да регулира мрежовото общество и мрежовата държава*, преодолявайки новите разделения на ресурси и власт. Функциониращите мрежи и хората в тях се нуждаят - според новите леви - от споделяни културни кодове, ценности и значения без да бъдат изключвани от процеса някакви общности. За да може мрежата да се развива отворено и регулира ефективно. Новите социални движения, основани върху разбираня за идентичността, се стремят към промяна на правилата на играта и обществото като цяло чрез споделяне на културни кодове. Те изтъкват значението на индивидуалния опит пред инструменталното начало, смисъла пред функцията, ценността на живота пред ценностите на определени мрежи или обществени домени. Отказът да бъдат „сенки на глобалните потоци” е значимо средство за социална промяна [10], [11].

8. Рисково общество

Няма епоха, в която човекът и обществото да не са били подложени на значими социални опасности. Но наред с константността си, рисковете търпят в историята съществени промени - в начина на възприемането им и в готовността да се поемат рискове, в мащабите на проблемите, възникващи от пресрещаните рискове, в стратегиите за превенции, в застраховането срещу потенциалните негативни ефекти от поемането на рискове и т.н. Затова рискът, макар и универсално присъстващ в човешката история, има своя история - история на осмисляне, обозначаване, придаване на значение.

Но понятието *рисково общество* е термин, се появява през 1980-те и чрез него се описва начина, по който съвременната общество се организира в отговор на риска. Терминът е тясно свързана с изявени представители на постмодернизма - Улрих Бек и Антъни Гидънс.

Според британския социолог АНТЪНИ ГИДЪНС, рисковото общество е общество все по-загрожено за бъдещето.

Немският социолог УЛРИХ БЕК го определя като общество, овладяло систематични начини за справяне с опасности и несигурността, което отношение е предизвикано от вътрешна модернизация. Неговото творчество има решаваща роля за формиране на разбирането за рисковото общество, поради което позицията му е разгледана подробно по-надолу:

- Рисковото общество представлява фаза от развитието на модерното общество, в която екологичните, социални, политически и индивидуални рискове, все повече се изплъзват от контрола на институциите на индустриалното общество. В рисквото общество, обаче дебатите за опасностите, възникващи в хода на развитието, засягат не само публичната и политическата сфера, но и частната.

- Рисквото общество отразява една конфронтация между модернизацията и следствията от нея. Това общество възниква тогава, когато произведените от индустрията опасности надхвърлят границите на възможностите за осигуряване срещу тях. В рисквото общество нарастването на рационалността (техническа, бюрократична, икономическа, правна и т.н.) се натъква на своите граници, а несигурността се завръща. Това означава, че все повече обществени конфликти се възприемат като рискови проблеми.

- Екологичния риск трябва да стане предмет на диалог, в който експертите и гражданите да бъдат равнопоставени. За него експертната логика е, особено в природните науки е универсална, тя не зависи от културни контексти и е свързана с реалистичен подход към риска. Според този подход разрушителните последици от индустриалното развитие вече са глобални и това се подкрепя от научни данни за озоновия слой, за изчезването на растителни и животински видове и т.н.

- Глобализацията на пазарната икономика се променят и рисковете свързани с нея – социални и политически. В съвременната капиталистическа икономика производителността на труда се повишава изключително бързо. Това означава, че с все по – малко труд може да се произведе повече продукция, а това води до увеличаване на безработицата. Трудът навсякъде по света става все по нестабилен под формата на непълнен работен ден, временна заетост, самонаемане. Тази гъвкавост на труда означава „пренасяне на рисковете от държавата и стопанския живот към индивидите”.

- Опасностите създават общество, а глобалните опасности – глобално общество. Заплахата свързана с екологичните рискове поражда едно космополитно всекидневно съзнание. Тези рискове се осъзнават като обща съдба, защото дори и да засягат всички пряко или косвено, те се възприемат по различни начини.

- Необходимо е разграничение между специфичните глобални екологични опасности, свързани с богатството и бедността. Свързаните с богатството рискове са: озоновата дупка, парниковия ефект и т.н., а на бедността се изразява в изсичането на горите, унищожаване на животинските видове като по този начин осигуряват съществуването си, но не осъзнават, че осигурявайки оцеляването си те създават екологични рискове за планетата.

- Космополитното всекидневно съзнание за екологичните рискове е присъщо на задоволени общества, които имат възможността да се плашат от неща, които евентуално могат да се случат в бъдеще. Но за бедните общества, за които оцеляването е всекидневна задача, която поглъща цялото им внимание, едва ли могат да се включат в това космополитно съзнание. Тези общества са устроени да избират перспективата на днешния, а не на утрешния ден.

Трудно е да се определи дали рисквото общество е световно или не, както е трудно да се определи коя е най – голямата заплаха, която стои пред хората, защото всеки има различно мнение по тези въпроси. Едно е сигурно – рискове ще съществуват винаги и хората трябва да се научат да се справят с тях, за да си осигурят по – спокоен живот за тях и за следващите поколения.

Руско-британският философ АЛЕКСАНДЪР ПЯТИГОРСКИ разглеждайки съвременната феноменология на страха, посочва, че мнозинството от съвременните хора не познават страха от войната и тоталитарната държава и на това поколение е свойствен друг вид страх - страх от страха; не страх от бомбардировки и концлагери, а страх от нещото, което в бъдеще може да породи в тях страх. В днешния свят вече почти го няма наказващият Бог, но има обилно нахлуващото бъдеще – неопределено и съдържащо латентна заплаха. Хората все по-трудно и със страх понасят забързаната история, която самите те сътворяват.

Много са нещата, които подхранват у съвременния човек чувството на безпокойство за собствения живот, независимо от това, че продължителността на живота е значително удължена, повишено е качеството на медицинските услуги, а фармацевтичната промишленост намалява ефекта от болестите и т.н. Въпреки това днешният човек смята, че живее в риск и проявява бдителност и по отношение на начина си на живот.

Културата на страха от риска има своите прояви и в полето на развлеченията - в живота на съвременния човек широко присъстват и такива такива неща, като филми на ужасите, катастрофично кино и др., които допълнително предоставят на човека виртуално изживяване на страхови комплекси. Освен това навсякъде по света се разрастват атракционните паркове, където наред с всичко друго се предлагат условия за симулиране на страхови изживявания. В този контекст рисковото общество навлиза в личното пространство на всеки човек [1].

9. Гражданско общество

Това е доброволна е форма на организиран обществен живот, която възниква спонтанно, независима е от държавата, подчинява на определени законови норми и самостоятелно се финансира.

Характеристики на гражданското общество са свързани със следните положения: основните човешки права в гражданското общество са общовалидни и еднакво достъпни за всеки; личността разполага с реални права за влияние върху решенията на управниците; свободен и алтернативен печат; социален, икономически и политически плурализъм; честна и независима съдебна власт; търпимост, сътрудничество и компромис.

От историческа гледна точка, действителния смисъл на концепцията за гражданското общество се променя два пъти от първоначалната си, класическа форма. Първата промяна е настъпва след Френската революция, а втората по време на падането на комунизма в Европа.

Първоначалната, класическа идея за гражданското общество се свързва с имената на:

СОКРАТ – Той учи, че конфликтите в обществото трябва да бъдат решени чрез публична аргументация, диалог, в полза на по-добрия живот на хората в обществото;

ПЛАТОН – Смята, че идеалната държава е едно справедливо общество, в което хората се посвещават на общи добродетели и практически прилагат в живота си мъдрост, смелост, умереност и справедливост;

АРИСТОТЕЛ – Подчертава, че полиса (в съвр. смисъл – обществото) е асоциация на гражданите, добродетелно да управляват, да създават политическа общност;

ЦИЦЕРОН – въвежда концепцията за римско гражданско общество.

Очевидно е, че в класическия период социалните мислители не са правили разлика разлика между държавата и обществото. Те приемат, че гражданското общество има формата на цивилизованост, и представлява изискването за добро гражданство. Освен това, за тях човешките същества по своята същност са рационални и могат заедно да моделират характера на обществото, към което принадлежат. Хората са в състояние да се обединят доброволно в обща кауза за поддържане на мира в обществото. Така се очертава генезисът на гражданското общество, в първоначалния му смисъл.

След класическия период идеите за гражданското общество са свързани с имената на:

ТОМАС ХОБС - Подчертава, че човешките същества са мотивирани от лични интереси, което е условие за война на всички срещу всички. Но при опасност от анархия, човешките същества осъзнават необходимостта от механизъм, който да ги защити. Той се опитва чрез творчеството си да убеди хората да се споразумеят в името на обща сила, обща воля, която е от полза за всички тях.

ДЖОН ЛОК - Той има подобна на хобсовата концепция. Приема, че консолидирането на политическата власт може да бъде превърнато в автократия, ако не е бъде поставена под

надеждни ограничения. А мирно съжителство между човешките същества, според него може да се гарантира чрез социалните пактове и договори. Гражданското общество като общност е в състояние да поддържа обществения живот, като то е отделна сфера от живата в държавата. Той подчертава съвместното съществуване на държавата и гражданското общество

ГЕОРГ ХЕГЕЛ - Напълно променя смисъла на гражданското общество и дава началото на съвременното либерално разбиране за него като форма на пазарното. За разлика от своите предшественици той смята, че гражданското общество е сфера на икономическите отношения, каквито съществуват в капиталистическото общество. То се появява в определен период от капитализма и служи на неговите интереси: индивидуалните права и частната собственост. По тази причина гражданско общество е сфера, регулирана от Гражданския процесуален кодекс. Гражданското общество проявява противоречиви сили – то е царство на капиталистическите интереси, конфликтите и неравенствата.

КАРЛ МАРКС - За него гражданското общество е "база", докато политическото общество е "надстройка". Той твърди, че държавата не може да бъде неутрална при решаването на социалните проблеми. Тя е защитник на интересите на буржоазията и е неин изпълнителен орган, което ще бъде променено, след като работническата класа вземе в свои ръце демократичния контрол върху обществото.

АНТонио Грамши – Разбира гражданското общество като политическа надстройка на обществото. Той гледани гражданското общество като средство за буржоазната хегемония, като фактор на културния и идеологически капитал, необходим за хегемонията на капитализма.

НОВАТА ЛЕВИЦА (Мислители на Антииндустриалната революция, Айн Ранд) – Нейните представители смятат, че гражданското общество играе ключова роля в защитата на хората срещу държавата и на пазара, и в утвърждаването на демократичната воля на държавата.

НЕО-ЛИБЕРАЛНИТЕ МИСЛИТЕЛИ (Застъпващи се за икономическа либерализация, свободна търговия и свободни пазари, приватизация, дерегулация, намаляване мащаба на държавния сектор, при засилване ролята на частния сектор в съвременното общество) – Приемат гражданското общество като средство за борба при разрушаването на комунистическите и авторитарни режими.

Постмодерните схващания за гражданското общество са свързани с: политическата опозиция в бившите съветски блок източноевропейски страни през 1980 г. легитимирането от неолибералната идеология развитието на третия сектор (доброволни организации) като заместител на социалната държава; произлязлата от това практика в рамките на политическата област да се използва идеята за гражданско общество, вместо политическо общество; Вашингтонския консенсус от 1990 г., (група от десет препоръки за икономически политики, необходими да съставят „стандартния“ пакет от реформи) от своя страна довеждат до практически промени в гражданското общество; създаването от ООН на високо равнище група за гражданското общество; Въпреки това, през появата след 1990 г. на неправителствени организации и на новите социални движения в световен мащаб, при които гражданското общество се разглежда като трети сектор и ключово ниво за стратегически действия по изграждане на алтернативен социален и световен ред.

Гражданското общество има две различни измерения: Първото – теоретико-аналитично: като категория за обяснение на определени явления в социалната реалност; Второто – нормативно: гражданското общество като модел, състояние на социална реалност, в която гражданинът притежава определени права и се обединява в различни асоциации.

Структурата на гражданското общество, спрямо второто измерение е следната:

- 1-ви структурен елемент: *граждани* с определени права съгласно основния закон - Конституцията, които права не се нарушават от държавата. В този смисъл гражданите имат определена автономия от държавата;
- 2-ри структурен елемент: *семейството*, но само по отношение на неговото функциониране, което има публични следствия - социализацията на индивида и изграждане на система от ценности, които той започва да изгражда в семейството;

- 3-ти структурен елемент: *етнически, културни, расови, религиозни и национални общности*, с които хората се идентифицират;
- 4-ти структурен елемент: *независими институции* - фондации, асоциации, дружества, съюзи, които нямат цели в сферата на бизнеса. Те действат като групи за натиск в политическия процес и използват средства като гражданско неподчинение, протестни действия.
- 5-ти структурен елемент: *партиите и политически организации* – изразяват конкретни политически интереси на гражданите;
- 6-ти структурен елемент: *сдружения по интереси* – клубове, хоби-обединения и т.н. Те представят в обществото конкретни професионални, стратификационни, статусни и т.н. интереси.

Гражданското общество съществува само при развитите демократичните общности, където има връзка управлявани - управляващи и обратно. То е общество на равни хора, в смисъл на юридическо равенство между индивидите. В съвременния свят, превърнат в единно икономическо, политическо, информационно и културно пространство, ролята на държавата не може да се елиминира. Днес е времето за взаимно проникване на гражданското общество и държавата [8], [12], [15], [20], [24].

В **заключение** следва да се подчертае следното: Независимо от различните гледни точки, които служат за отправна поанта на различните концепции и теории безспорен остава фактът, че обществата се интегрират по пътя на глобализацията. Освен това от футурологична гледна точка се очаква в недалечно бъдеще част от човешкото общество да бъде изнесено на планети в Слънчевата система, където е възможно съществуването на хората, т.е. предстои да се развият по-модерни социологически теории за обществото, от тези, които са посочени в настоящата статия. Но затова ще се произнесе бъдещето.

References:

1. Bek, U., Riskovoto obshtestvo, izd. Kritika i humanizam, Sofia, 2013
2. Braykova, T., Modernite sotsialni darzhavi. Politikata na SASht, Velikobritania, Germaniia i Shvetsia, Sofia, 1998
3. Geyts, B., Doroga v budushtee, Izd. otd. "Rus. red." TOO "Channel Trading Ltd.", Moskva, 1996
4. Gidans, A., Sotsiologia, Razdel Tipove obshtestvo – s. 51-70, izd. Prozorets, Sofia, 2003
5. Dulov, V., Virtualna realnost i virtualno obshtestvo, Sofia, 2002
6. Ilyin, V., Potreblenie kak diskurs, SPb: Intersotsis, 2008
7. Informatsionnoto obshtestvo i prehodat kam nego, Sb. na Asotsiatsia „Razvitie na informatsionnoto obshtestvo”, Sofia 2008
8. Kabakchieva, P., Grazhdanskoto obshtestvo sreshtu darzhavata. Balgarskata situatsia, izd. Lik, Sofia, 2001
9. Kaneti, E., Masi i vlast, UI Sv. Kl. Ohridski, Sofia, 1996
10. Kastels, M., Vazhodat na mrezhovoto obshtestvo, izd. Lik, Sofia, 2004
11. Kastels, M., Mrezhovoto obshtestvo, izd. Lik, Sofia, 2004
12. Kinguel, M., Dobrodeteli, porotsi i grazhdansko obshtestvo, Sofia, 2012
13. Mikov, I., Sistemata na konsumizma: moral i granitsi, Sp. Filosofski alternativi № 4, 2010
14. Ortega-i-Gaset, H., Buntat na masite, UI „Sv. Kliment Ohridski”, Sofia, 1993
15. Prodanov, V., Grazhdanskoto obshtestvo i globalniyat kapitalizam, izd. Hristo Botev, Sofia, 2003
16. Strategia za razvitie na informatsionnoto obshtestvo v Republika Bulgaria, Sofia, 1999
17. Toflar, A., H. Toflar, Novata tsivilizatsia. Politikata na tretata valna Voенno izdatelstvo, Sofia, 1999
18. Toflar, H., Tretata valna, IK Yavorov, Sofia, 1991

19. Tuzharov, H., Informatsionno obshtestvo, osnovni harakteristiki, V: Uchebnik po Informatika, Sofia, 2007
20. Fotev, G., Grazhdanskoto obshtestvo, Izdatelstvo na BAN, Sofia, 1992
21. From, E., Da badesh chovek, izd. „Z. Stoyanov”, Sofia, 2004
22. Heveshi, M., Massovoe obshtestvo Massovoe obshtestvo. Traktovka mass v sotsialnoy filosofii vtoroy poloviny XX veka, V: Tolpa, massy politika, Izdatelystvo «Instituta filosofii RAN», M., 2001
23. **Baudrillard, J.**, The Consumer Society. Myths & Structures. Thousand Oaks, N.Y., Delhi: SAGE Publications, 1998
24. **Edwards, M.**, Civil Society, Cambridge, Polity Press, 2004
25. **Galbraith, J.K.**, The Affluent Society, Mariner Books, 1998
26. **Rheingold, H.**, The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier, London: MIT Press, 2000